

บทที่ 6

เล่าจื๊อ (Lao Tzu)

ถึงแม้จะจัดเรียงชื่อไว้ในกลุ่มนักคิดฝ่ายปรัชญาเต๋า แต่โดยประเพณีแล้วถือกันว่า ปรัชญาเต๋าก่อตั้งโดยเล่าจื๊อ (Lao Tzu) และจื๊อ (Chung Tzu) ในช่วงระยะเวลาระหว่างศตวรรษที่ 6-5 ก่อน ค.ศ. และคัมภีร์สำคัญของปรัชญาเต๋า คือ เต๋า เต๋ะ จิง (Tao Te Ching) คัมภีร์ดังกล่าวเชื่อกันว่าแต่งโดยเล่าจื๊อ ซึ่งได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นคน ๆ เดียวกับเล่าตัน (Lao - Tan) ผู้ซึ่งอาวุโสกว่าจื๊อประมาณ 20 ปี

ระยะเวลาระหว่างศตวรรษที่ 6-5 ก่อน ค.ศ. เป็นช่วงเวลาของสงครามระหว่างรัฐ ภายใต้การปกครองของราชวงศ์โจว ช่วงสงครามดังกล่าวเรียกกันว่า ยุคฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง (Spring and Autumn Period) หรือ “ชุนชิว” (Ch'un Ch'iu) เพราะฉะนั้น เต๋า เต๋ะ จิง จึงถูกเขียนขึ้นในสมัยของความยุ่งยาก และช่วงของความยุ่งยากดังกล่าวเป็นตัวกำหนดปรัชญาของเล่าจื๊อเหมือนกับที่เป็นตัวกำหนดปรัชญาของขงจื๊อนั่นเอง กล่าวคือ เล่าจื๊อมีความประสงค์ที่จะแสดงแนวทางของการจัดข้อยุ่งยากของสงครามในยุคนั้น เล่าจื๊อมีความเห็นว่าวิธีการของขงจื๊อที่เน้นถึงการสะสมคุณธรรมไม่อาจทำให้เกิดความสงบขึ้นมาได้ วิธีแห่งเต๋าเท่านั้นที่สามารถนำความสงบและสันติสุขมาสู่มนุษย์และสังคมของมนุษย์ได้

เต๋าจึงเป็นกุญแจสำคัญของปรัชญาเต๋า ที่สามารถไขไปสู่ประตูแห่งความสงบและสันติสุขของมวลมนุษย์ได้ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องศึกษาว่าเต๋าคืออะไรเสียก่อน

เต๋าคืออะไร ?

ถ้าจะถามว่าเต๋าคืออะไร ก็เห็นต้องตอบว่าเต๋าคือสิ่งลึกลับ (Mystic) แม้แต่เล่าจื๊อเองก็ได้กล่าวไว้ในบรรทัดแรกของคัมภีร์ เต๋า เต๋ะ จิง ว่า

เต๋าท่อธิบายได้มิใช่เต๋ออันอมตะ

ชื่อที่ตั้งให้กันได้มิใช่ชื่ออันสูงส่ง

เต๋านั้นมีอาจอธิบายและมีอาจตั้งชื่อ

เมื่อไรชื่อ ทำฉันใดจักให้ผู้อื่นรู้

ข้าพเจ้าขอเรียกสิ่งนั้นว่า “เต๋า” ไปพลาง¹

¹พจนานุกรมสันติ, ผู้แปล วิธีแห่งเต๋า

ดังนั้น สิ่งที่ยุ้งยากสำหรับการตีความ “เต๋า” ในแง่ของอภิปรัชญา (Metaphysics) จึงเป็นความยุ่งยากอย่างยิ่งที่ผู้ตีความจะเห็นลงรอยกันว่า “เต๋า” หมายถึงอะไรกันแน่ ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้ตีความส่วนใหญ่ จึงเขียนถึงเต๋า เฉพาะส่วนที่เป็นชั้นจริยศาสตร์ (ethical level) ของคัมภีร์เต๋า เต๋า จึง เท่านั้น สำหรับการตีความ “เต๋า” ในชั้นจริยศาสตร์ของตำราปรัชญาจีนเล่มนี้ เรียบเรียงจากการตีความของ Holmes Welch จากหนังสือ **Taoism : The Parting of Way**² และ Chan Chung-yuan จากหนังสือ **Creativity and Taoism**³

ลักษณะสำคัญในแง่อภิปรัชญาประการแรกของ “เต๋า” ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ เต๋า เต๋า จึง คือ ความเป็นหนึ่ง (The One) ที่รวมเอาความเป็นสองและความหลากหลายทั้งหมดไว้⁴ หรือ เต๋า คือความเป็นหนึ่งที่ปราศจากความตรงกันข้ามใด ๆ ทั้งสิ้น ดังที่เล่าจื๊อกล่าวไว้ในคัมภีร์ เต๋า เต๋า จึง บทที่ 25 ว่า

ก่อนการดำรงอยู่ของฟ้าดิน
มีบางสิ่งบางอย่างมืดมัวเคลือบคลุม
เงียบงัน โดดเดี่ยว
มีค่าควรแก่การเป็นมารดาของสรรพสิ่ง
อยู่เพียงลำพัง ไม่แปรเปลี่ยน
มีค่าควรเป็นมารดาของสรรพสิ่ง
ข้าพเจ้าไม่ทราบชื่อของสิ่งนั้น
แต่ถ้าถูกบังคับให้เรียก
ก็จะเรียกว่า “เต๋า”⁵

ในประสบการณ์สามัญของเรา เรามักจะแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่างทำให้เกิดการมองสรรพสิ่งอย่างเปรียบเทียบและแบ่งแยกให้เกิดสิ่งตรงกันข้าม เช่น มองเห็นว่ามีที่สูงและความต่ำ มีใหญ่และมีเล็ก มีขาวและมีดำ มีถูกและมีผิด เป็นต้น เพราะฉะนั้น เล่าจื๊อจึงสอนถึงวิธีมองสรรพสิ่งอย่างใหม่ด้วยวิถีแห่งเต๋า คือการสังเคราะห์สิ่งตรงกันข้ามเข้าด้วยกัน (a synthesis of opposites) เมื่อยกเลิกการแบ่งแยกให้แตกต่างลงเสียได้ ก็จะพบว่าความหลากหลายได้รวมกันเป็นหนึ่ง

² Holmes Welch, *Taoism : The Parting of the Way*, (Boston. Beacon Press C 1956)

³ Chang Chung-yuan, *Creativity and Taoism* (New York, Harper & Row. C 1963)

⁴ ดู Chang Chung-yuan, *Ibid.*, p. 31.

⁵ พงนา จันทรสันติ, ผู้แปล, *วิถีแห่งเต๋า*, บทที่ 25

เต๋าในแง่ของการเป็น “มารดาของสรรพสิ่ง” หมายความว่าเต๋าเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง และเป็นจุดหมายที่ทุกสิ่งจะกลับไปสู่ หรืออาจกล่าวว่าเต๋าได้เลี้ยงดูและโอบอุ้มทุกสิ่งทุกอย่างไว้หมด แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เต๋าโอบอุ้มไว้หามีความแตกต่างกันอย่างใดทั้งสิ้นไม่

ความเป็นเอกภาพของเต๋าย่อมหมายถึงสภาพที่ “แต่ละสิ่งสามารถเหมือนกับสิ่งอื่น ๆ ได้ ความเป็นหนึ่งคือความหลากหลายและความหลากหลายคือความเป็นหนึ่ง ในอาณาจักรนี้ อัตตาทั้งหมดได้รวมกันเป็นอัตตาเดียว...”⁶ เพราะฉะนั้น อาณาจักรของเต๋าก็เป็นอาณาจักรของความรัก ความเห็นใจ (sympathy) ที่ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าสูงส่งหรือต่ำต้อยล้วนเป็นสิ่งที่ได้รับการเหลียวแลทั้งสิ้น

วิถีแห่งการปฏิบัติตนหรือวิถีแห่งจริยธรรมที่ได้รับจากการศึกษา วิถีแห่งเต๋าในแง่อภิปรายดังกล่าวก็คือ มนุษย์ต้องสร้างโลกนี้ให้เป็นที่มีการรวมกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์โดยไม่มีการแบ่งแยก ในหมู่มนุษย์ต้องไม่มีการกีดกัน ไม่มีการแบ่งแยกให้แตกต่างว่าเป็นกษัตริย์ พ่อค้า กรรมกร ชาวนา บัณฑิต ชีวิตของมนุษย์จึงเป็นวิถีที่ “แต่ละคนเหมือนกับคนอื่นและทุกคนมีชีวิตร่วมกันอย่างเป็นหนึ่ง มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างบริสุทธิ์และเรียบง่าย ความขี้อายและความเห็นแก่ตัวต้องถูกขจัด”⁷ วิถีชีวิตที่เกิดจากการเรียนรู้วิถีแห่งเต๋า จึงเป็นวิถีชีวิตของคนที่ยึดความเห็นแก่ตนออกไป หรือเป็นการดำรงชีวิตที่อยู่ในสภาวะหลวง “ตัวฉัน” ได้แล้ว เต๋าก็กล่าวเตือนผู้ไม่ขจัดตัวฉันว่า

ผู้ที่ยืนเขยิบบนบถายเพจะยืนเตาเมมั่นคง
ผู้ที่เดินเร็วเกินไปจะเดินไม่ได้ดี
ผู้ที่แสดงตนให้ปรากฏจะไม่เป็นที่รู้จัก
ผู้ที่ยกย่องตนเองจะไม่มีชื่อเสียง
ผู้ที่โอ้อวดจะไม่มีใครเชื่อถือ
ผู้ที่ลำพองจะไม่ได้เป็นหัวหน้าในหมู่มนุษย์
สิ่งเหล่านี้ในทรรศนะของเต๋าแล้ว
ย่อมเรียกได้ว่า
กากเดนและเนื้อร้ายของคุณความดี
อันเป็นสิ่งที่พึงเหยียดหยาม

⁶ Chang Chung-yuan, *Ibid.*, p. 36 “Each identifies with every other. The one is many and the many is one. In this realm all selves dissolve into one....”

⁷ *Ibid.*, p. 38-9 “Each identified with the other and all lived together as one. Man lived an innocent and primitive life and all conceit and selfishness were put aside.”

ดังนั้น บุคคลผู้ที่ยึดมั่นในหนทางแห่งเต๋า
พึงหลีกเลี่ยงจากสิ่งเหล่านี้⁸

จิตใจของผู้สามารถดำเนินชีวิตด้วยการละวาง “ตัวฉัน” ได้แล้ว ย่อมเป็นเหมือน
คนโง่เง่าที่มีชีวิตไปตามวิถีแห่งธรรมชาติราวกับตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาตินั้น สภาพ
จิตใจของเขาเปรียบได้กับทาร์กแรกเกิดหรือไม้ที่ยังไม่ได้แกะสลัก (The Uncarved Block หรือ P'O)
ที่เล่าจื๊อกล่าวไว้ว่า

ผู้คนในโลกพากันยืมแถมเร่งรำ
คล้ายกำลังร่วมอยู่ในงานเลี้ยงฉลอง
คล้ายกับกำลังนั่งอยู่บนหอสูง
เพื่อชมความงามในฤดูใบไม้ผลิ
มีแต่ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่สงบเสงี่ยม
คล้ายกับผู้ตัดขาดจากความยินดียินร้ายทั้งปวง
คล้ายกับทาร์กแรกเกิดที่ยังไม่สามารถแม้แต่จะยืม
ไม่ผูกพันอยู่กับสิ่งใด
คล้ายกับผู้พเนจรที่ไร้บ้านเรือน

ดวงใจข้าพเจ้าคล้ายกับผู้โง่
ขุ่นมัวเคลือบคลุม
ผู้อื่น เป็นผู้รู้ เฉียบแหลม
ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่มลายสับสน
ผู้อื่นฉลาด มั่นใจในตน
ข้าพเจ้าเป็นเพียงผู้เดียวที่ต่ำต้อย
อดทนเหมือนท้องทะเล
ต้องลอยไร้จุดหมาย
ผู้คนในโลกล้วนมีจุดมุ่งหมาย
ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่ดื้อเซ่อซ่า
ข้าพเจ้าผู้เดียวที่แตกต่างจากคนอื่น
เพราะได้รับการบำรุงเลี้ยงด้วยคุณค่าอันสูงส่ง
จากมารดาแห่งสรรพสิ่ง⁹

⁸วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 24

⁹วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 20

จิตใจที่ไร้เดียงสาแรกเกิดย่อมทำให้ผู้เจ้าของสงบในหลายด้าน

1. มีความต้องการแต่น้อย (fewness of desires)¹⁰ มนุษย์ผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ย่อมไม่ปรารถนาสิ่งใดเกินความต้องการ ถ้าเขาจะฆ่าสัตว์สักตัวหนึ่งเพื่อเป็นอาหารเท่านั้น แต่จะไม่ฆ่าสัตว์เพื่อแสวงอำนาจของตน การรับประทานอาหารก็เพื่อท้องอิ่มเท่านั้น ไม่ได้รับประทานเพราะความอยากลิ้มรสอาหารอร่อยที่เกินเลยผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ย่อมปราศจากความทะเยอทะยาน ไม่ปรารถนาทรัพย์สินหรืออำนาจ หรือเพื่อได้ชื่อว่าเป็นผู้มีสติปัญญาล้ำลึกกว่าผู้อื่น หรือเพื่อชื่อเสียงของตนเอง ทั้งนี้ เพราะความทะยานอยากเพื่อสิ่งเหล่านั้นนำไปสู่การแข่งขันซึ่งกันและกัน การแข่งขันย่อมนำไปสู่ความห่างไกลจากสภาพจิตใจที่บริสุทธิ์มากขึ้นทุกที ทรรศนะดังกล่าวของเล้าจื่อได้แสดงไว้ในกัมภีร์เต๋าเต้จิงหลายแห่งดังนี้

ชื่อเสียงกับตัวเอง
อย่างไรหนาน่าหวงแหนมากกว่ากัน
ตัวเองกับทรัพย์สินสมบัติ
อย่างไรหนามีค่ามากกว่ากัน
รักษาชีวิตไว้ได้สูญเสียทุกสิ่ง
รักษาทุกสิ่งไว้ได้แต่สิ้นชีวิต
อย่างไรหนาน่าเศร้าและเจ็บปวดมากกว่ากัน
ความจริงมีอยู่ว่า
ผู้พึงใจในชื่อเสียง
ย่อมไม่ไยดีกับความยิ่งใหญ่
ผู้พึงใจจะมีมาก
ยอมละทิ้งความร่ำรวย
ผู้ที่รู้จักเพียงพอ
จะไม่พบกับความอับยศ
ผู้ที่รู้จักหยุดในเวลาที่เหมาะสม
จะไม่ตกอยู่ในภยันตราย
เขาจึงมีชีวิตอยู่ได้ยาวนาน¹¹
ไม่มีความหายนะใดยิ่งใหญ่กว่าความไม่รู้จักพอ
ไม่มีภัยพิบัติใดที่ยิ่งกว่าความโลภ

¹⁰ ดู Holmes Welch, *Ibid.*, p. 38.

¹¹ วิธีแห่งเต๋า, บทที่ 44

ดังนั้น สำหรับผู้ที่รู้จักพอ

ความพอนั้นจะทำให้มีพอไปตลอดชีวิต”¹²

Holmes Welch ได้ตีความคำสอนของเล่าจื๊อไว้ว่า มนุษย์ย่อมไม่สามารถรักษาจิตใจที่ไร้เดียงสาราวทารกไว้ได้ ถ้าหากไม่พยายามตัดความปรารถนาในสิ่งที่สังคมกำหนดให้เป็นความสำเร็จของบุคคลในสังคมได้แก่ ความร่ำรวย อำนาจ ชื่อเสียง เป็นต้น แต่เล่าจื๊อมีได้สนับสนุนให้มนุษย์ตัดความปรารถนาทางร่างกาย เช่น ความหิว ความกระหายที่เป็นความต้องการทางร่างกายของมนุษย์โดยธรรมชาติเพียงแต่อย่าได้แสวงหาให้เกินเลยในการตอบสนองความต้องการทางร่างกายดังกล่าว มิฉะนั้นจะทำให้เกิดการสูญเสียจิตใจที่บริสุทธิ์ ดังที่เล่าจื๊อกล่าวว่า

สิ่งที่ทำให้ดวงตาพร่ามัว

เสียงที่รบกวนทำให้ประสาทเลอะเลือน

รสที่รบกวนทำให้ลิ้นชาต๋าน

การพ่นและการล่าสัตว์

ทำให้จิตใจของคนขุ่นหมอง

ของมีราคาและหายาก

ทำให้เกิดอันตรายแก่ความประพฤติของผู้คน

ดังนั้น ปราชญ์จึงกระทำการ

เพียงเพื่อให้ท้องอิ่มเท่านั้น

มิใช่เพื่อความสำราญของตา หู และลิ้น

ท่านละเลยในรูปแบบอันเป็นเปลือก

และหันมาเอาใจใส่ในแก่นแท้¹³

2. ปฏิเสธความเห็นของคนอื่น¹⁴ ผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ย่อมไม่สนใจต่อการสรรเสริญหรือการนิินทาของคนอื่น ดังที่เล่าจื๊อกล่าวว่า

เมื่อได้รับการยกย่องและการดูแล

ย่อมทำให้ผู้คนหวาดผวา

สิ่งที่เราชอบและสิ่งที่เรากลัวเกรง

ย่อมอยู่ภายในตัวของเราเอง

¹² วิชาแห่งเต๋า, บทที่ 46

¹³ วิชาแห่งเต๋า, บทที่ 12

¹⁴ Holmes Welch, *Ibid.*, p. 41.

“เมื่อได้รับการยกย่องและเมื่อได้รับการดูแล
ยอมทำให้ผู้คนหวาดผวา”
นี้หมายความว่าอย่างไร
หมายความว่า
ผู้ที่ได้รับการยกย่องจากเบื้องบน
ยอมต้นตื้นเมื่อได้รับ
และยอมหวาดผวาเมื่อสูญเสีย
“สิ่งที่เราชอบและสิ่งที่เรากลัวเกรง
ยอมอยู่ภายในตัวเราเอง”
นี้หมายความว่าอย่างไร
หมายความว่า
เมื่อเราไม่นำพาต่อตัวตน
มีอะไรที่เราจะต้องกลัวเกรงอีก¹⁵

นอกจากจะสามารถเพิกเฉยต่อคำยกย่องหรือนินทาของคนอื่นแล้ว เล่าจื๊อยังกล่าวถึงผู้มีใจบริสุทธิ์ราวกับเป็นคนปราศจากเมตตาคติ ทั้งนี้ เพราะเขายอมไม่ชอบหรือรักสิ่งใดเป็นพิเศษดังที่เล่าจื๊อกล่าวว่า

ฟ้าดินนั้นไร้เมตตา
ปฏิบัติคล้ายดังสรรพสิ่งเป็นหุ่นฟาง
ปราชญ์นั้นไร้เมตตา
ปฏิบัติคล้ายดังผู้คนเป็นหุ่นฟาง
แท้จริง ฟ้า ดิน และปราชญ์
มิได้ไร้เมตตา
เมตตานั้นมีอยู่
เพียงแต่ไม่เข้าไป
ก่อกำยในสรรพสิ่ง¹⁶

ทรศนะของเล่าจื๊อต่อความเห็นอกเห็นใจ (sympathy) หรือความรู้สึกเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงแตกต่างจากทรศนะในเรื่องเดียวกันของขงจื๊อ กล่าวคือ ถ้าเป็นทรศนะของขงจื๊อแล้ว ความเห็นอกเห็นใจเริ่มจาก “ตัวฉัน” ไปสู่ “ตัวตน” ของคนอื่น (from

¹⁵ วิชาแห่งเต๋า, บทที่ 13

¹⁶ วิชาแห่งเต๋า, บทที่ 5

the self to the selves of others)¹⁷ หรือเป็นการแผ่ขยายจากตัวเองไปสู่บุคคลอื่น ความเห็นอกเห็นใจตามธรรมชาติของขงจื้อต้องอาศัยสติปัญญาในการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างตนเอง บิดา มารดา พี่น้อง มิตรสหาย และคนอื่น ๆ รวมทั้งต้องสามารถแบ่งแยกความเห็นอกเห็นใจไปยังบุคคลเหล่านั้นอย่างเหมาะสม ดังนั้น ความเห็นอกเห็นใจที่มอบให้บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้จึงไม่เท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความสำคัญของบุคคลมากน้อยต่างกัน แต่ตามธรรมชาติของเล่าจื้อ ความเห็นอกเห็นใจมีต้นกำเนิดจากการมองเห็นความหลากหลายของสรรพสิ่งเป็นหนึ่ง เกิดจากการจัดความแตกต่างให้หมดไป เพราะฉะนั้น จึงมีความเห็นใจต่อสรรพสิ่งเท่าเทียมกันหมดจนกลายเป็นความไม่ยินดียินร้าย ด้วยเหตุดังกล่าว ความเห็นอกเห็นใจตามธรรมชาติของขงจื้อ จึงกลายเป็นความหลอกลวงตามธรรมชาติของเล่าจื้อ ต้องขจัดความเห็นอกเห็นใจจอมปลอมเสียก่อน ความเห็นอกเห็นใจที่แท้จริงจะเกิดมีขึ้นได้

3. ผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ราวทารกแรกเกิดย่อมดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ ซึ่งนอกจากหมายถึงการรักษาธรรมชาติดั้งเดิมที่บริสุทธิ์ของตนแล้ว ยังหมายถึงการกลับไปใช้ชีวิตตามธรรมชาติในสังคมที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน หรือรักที่จะใช้ชีวิตในสังคมที่ปราศจากความเจริญทางด้านวัตถุ และใช้ชีวิตในสังคมที่ปราศจากความยุ่งยากซับซ้อนของกฎหมายและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่กำเนิดขึ้นภายหลังจากมนุษย์ ได้สูญเสียความเห็นอกเห็นใจตามธรรมชาตินั้นแล้ว

มนุษย์ผู้มีใจบริสุทธิ์ในธรรมชาติของเล่าจื้อย่อมไม่พยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติ เขาย่อมสามารถยอมรับทั้งความสวยงามและความโหดร้ายของธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ เล่าจื้อยังกล่าวถึงวิถีธรรมชาติที่มนุษย์ต้องยอมรับว่า

โค้งคันศรจนสุดล้า
ย่อมมีเวลาที่มันจะกลับคืน
ลับดาบจนแหลมคม
ย่อมมีเวลาที่มันจะทื่อ
เมื่อท่านมีทองและหยกอยู่เต็มห้อง
ย่อมไม่อาจรักษาไว้ได้โดยปลอดภัย
ภาควุฒิจากับเกียรติยศและความมั่งคั่ง
ย่อมโสกเศร้าเมื่อความตกต่ำมาถึง¹⁸

นี่หมายความว่า เมื่อผู้มีใจบริสุทธิ์ตระหนักถึงวิถีแห่งธรรมชาติ เขาย่อมไม่ตื่นเต้นเมื่อมีการเกิด เพราะเมื่อมีการเกิดก็ย่อมมีการตาย เขาจึงไม่เศร้าโศกเมื่อความตายมาถึง การ

¹⁷ ดู Chang Chung-yuan, *ibid.*, p. 20.

¹⁸ *วิธีแห่งเต๋า*, บทที่ 9

เกิดการตายเป็นวิถีแห่งธรรมชาติ เช่นเดียวกับความร่ำรวยและความยากจน ล้วนเป็นสิ่งธรรมดา
ที่อาจเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรดีใจเมื่อเกิดร่ำรวย และไม่ควรรเสียใจเมื่อเกิดความยากจน

ลักษณะสำคัญในแง่อภิปรัชญาอีกอย่างหนึ่งของ “เต๋า” ก็คือ

เต๋อันยิ่งใหญ่ นั้นไหลบ่าท่วมไปทุกหนทุกแห่ง
เหมือนกับสายน้ำอาจไหลไปทางซ้ายหรือทางขวา
สรรพสิ่งอุบัติขึ้นจากเต๋า
จึงไม่มีสิ่งใดอาจฝ่าฝืนเต๋าได้
เมื่องานของเต๋สำเร็จ ลู่ลางลง
ก็มีได้เข้าครอบครอง
เต๋าดนอมและบำรุงเลี้ยงสรรพสิ่ง
แต่ก็มีได้ตั้งตนเป็นเจ้าของ
การดูแลของเต๋ปราศจากกิเลสตัณหา
ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเต๋เป็นสิ่งเล็ก
และจากการเป็นที่ยู่ออาศัยของสรรพสิ่ง
ก็อาจจะกล่าวได้อีกว่าเต๋เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่
ด้วยเหตุที่เต๋ไม่เคยประกาศความยิ่งใหญ่
ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงบั้นปลาย
ความยิ่งใหญ่ของเต๋จึงปรากฏและคงอยู่¹⁹
ให้กำเนิด ให้การบำรุงเลี้ยง
ให้กำเนิด แต่มีได้ถือตนเป็นเจ้าของ
กระทำกิจ แต่มีได้ยกย่องตนเอง
เป็นผู้นำในหมู่คน แต่มีได้เข้าไปบงการ
เหล่านี้คือคุณความดีอันล้ำลึกยิ่ง²⁰

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นของ “เต๋า” หมายความว่า เต๋านั้นแม้ได้ชื่อว่าเป็น “มารดา
แห่งสรรพสิ่ง” แต่เต๋าก็ไม่เคยคิดถึงความยิ่งใหญ่ของตนเอง มีได้ตั้งตนเป็นเจ้าของในสรรพสิ่ง
การให้กำเนิดสรรพสิ่ง และการบำรุงเลี้ยงสรรพสิ่งของเต๋จึงเป็นไปตามธรรมชาติ เปรียบได้กับ
ต้นไม้ที่เติบโตและให้ผลโดยไม่หวังความยิ่งใหญ่หรือหวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น แต่การไม่
หวังผลในความยิ่งใหญ่ นั่นเอง กลับทำให้เต๋ากลายเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่

¹⁹วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 34

²⁰วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 10

วิถีแห่งการปฏิบัติของมนุษย์ที่ได้จากการศึกษากิจกรรมของเต๋าในแง่อภิปรัชญา ก็คือวิถีที่เรียกว่า วู เหว่ย (WU WEI) หรือคำสอนเรื่องการไม่กระทำ (inaction) ซึ่งเล่าจื๊อเชื่อว่า ย่อมเป็นวิถีปฏิบัติที่นำความสงบมาสู่สังคมมนุษย์ โดยไม่ต้องมีการรื้อฟื้นถึงระเบียบหรือพิธีกรรมของสังคมหรือการเน้นถึงคุณธรรมของบุคคลอย่างที่ยังจ้อพยายามกระทำ

วิถีแห่งการปฏิบัติ วู เหว่ย จึงเป็นวิถีของการกระทำโดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น การกระทำเป็นเพียงการกระทำ มิใช่เป็นการกระทำที่คำนวณถึงผลรับหรือความยิ่งใหญ่ที่จะได้รับ เล่าจื๊อจึงกล่าวว่า “ถอนตัวออกเมื่อกิจการงานได้เสร็จสิ้นลง นี่คือนิติทางแห่งสรรพ-สวรรค์”²¹

วิถีแห่งการปฏิบัติที่เรียกว่า วู เหว่ย อีกประการหนึ่งก็คือ การนิ่ง (still), สงบ (quiet) และเป็นฝ่ายรับ (passive)²² เล่าจื๊อใช้น้ำ (Water), หุบเขา (Valley) และเพศหญิง (Female) เป็นสัญลักษณ์ของการกระทำโดยไม่กระทำ คือการกระทำที่เป็นฝ่ายนิ่ง, สงบและเป็นฝ่ายรับ แต่ถึงแม้จะเป็นฝ่ายรับ แต่เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เช่น น้ำนั้นอ่อนโยน แต่สามารถทำลายสิ่งที่แข็งแกร่งได้ ดังที่เล่าจื๊อกล่าวไว้ว่า

ความดีอันสูงสุดนั้นคล้ายกับน้ำ
น้ำให้คุณแก่สรรพสิ่ง
แต่มิได้แย่งชิงสิ่งใด
น้ำตั้งตนอยู่ในที่ต่ำ
อันทุกคนรังเกียจเหยียดหยาม
ดังนั้น จึงนับได้ว่าได้เข้าใกล้กับเต๋า²³
ยอมเป็นผู้ต่ำต้อยจึงรักษาตนไว้ได้
ยอมจริงกลับตรงได้
ยอมว่างเปล่าจึงเต็มได้
ยอมเก่าจึงกลับใหม่
ผู้มีน้อยก็จะได้รับ
ผู้มีมากจะถูกลดทอน²⁴
ดังนั้น ปราชญ์ย่อมตั้งตนอยู่รุ่มร่า
และก็จะกลับกลายเป็นหน้าสุด

²¹ ดู R.B. Blakney, tr., *The Way of Life*, p. 39.

²² วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 8

²³ วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 8

²⁴ วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 22

ละเลยตนเอง

แต่กลับมีชีวิตอยู่ได้ด้วยดี

เพราะปราชญ์มิได้อยู่เพื่อตนเองหรือมิใช่

ตัวตนของท่านจึงถึงซึ่งความสมบูรณ์²⁵

Holmes Welch มีความเห็นว่า วิถีปฏิบัติ วู เหว่ย เทียบได้กับกฎแห่งการก้าวร้าว (Law of Aggression)²⁶ กล่าวคือ เมื่อใครสักคนพยายามจะบังคับให้บุคคลอื่นทำในสิ่งที่ตนปรารถนา หรือเข้าไปกดขี่ฝ่ายอื่น ก็ย่อมถูกต่อต้านอย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น ความนอบน้อมถ่อมตน เท่านั้น ย่อมทำให้ภาระกิจสำเร็จได้ ดังที่เล่าจื๊อกล่าวว่า

สิ่งที่อ่อนที่สุดในโลกลนี้

สามารถเจาะผ่านสิ่งที่แข็งที่สุด

นั่นคือสิ่งที่ไร้รูปย่อมผ่านทะลุสิ่งที่ไร้ช่องว่าง

นี่เองข้าพเจ้าจึงทราบถึงคุณประโยชน์ของไม่กระทำ

และการสอนโดยไม่ใช้คำพูด

คุณประโยชน์ของการไม่กระทำนั้น

ย่อมไม่อาจหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบกับได้ในจักรวาล²⁷

ปรัชญาการเมืองของเล่าจื๊อ

ปรัชญาการเมืองของเล่าจื๊อมีพื้นฐานมาจากวิถีปฏิบัติ วู เหว่ย นั่นเอง ซึ่งสามารถชี้ให้เห็นดังนี้

1. ผู้ปกครองที่ดีที่สุด คือผู้ที่ไม่เข้าไปก้าวก่ายกับราษฎร ดังที่เล่าจื๊อกล่าวไว้ว่า

ผู้ปกครองที่ดีที่สุดนั้น

ราษฎรเพียงรู้แต่ว่ามีเขาอยู่

ที่ดีรองลงมา

ราษฎรรักและยกย่อง

ที่ดีรองลงมา

ราษฎรกลัวเกรง

รองลงมาเป็นอันดับสุดท้าย

ราษฎรชิงชัง²⁸

²⁵ วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 7

²⁶ ดู Holmes Welch, *Ibid.*, p. 20.

²⁷ วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 43

²⁸ วิถีแห่งเต๋า, บทที่ 17

จากคำกล่าวของเล่าจื๊อดังกล่าว จะเห็นว่าเล่าจื๊อได้แยกลักษณะของผู้ปกครองเป็น 4 แบบ คือ

1. ผู้ปกครองที่ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับราษฎร ราษฎรเพียงรู้ว่ามิใช่ผู้ปกครองเท่านั้น แต่ราษฎรก็ยังดำรงชีวิตไปอย่างเสรี โดยไม่มีผู้ปกครองมาคอยบังคับบัญชา
2. ผู้ปกครองที่สร้างพระคุณให้กับราษฎร ทำให้ราษฎรรู้สึกเกรงกลัว
3. ผู้ปกครองที่ใช้อำนาจปกครอง ทำให้ราษฎรรู้สึกเกรงกลัว
4. ผู้ปกครองที่ราษฎรเกลียดชังเหลือทีเดียว

และตามทรรศนะของเล่าจื๊อนั้น ผู้ปกครองที่ดีที่สุดคือผู้ปกครองประเภทที่ 1 นั่นเอง ผู้ปกครองดังกล่าวยอมปล่อยให้ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพเต็มที่ในการดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติแห่งตน ถึงแม้จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับประชาชน แต่กลับประสบผลสำเร็จในการปกครอง ทั้งนี้ เล่าจื๊อได้เปรียบเทียบไว้ว่า

เตาคล้ายกับแม่น้ำใหญ่และทะเลกว้าง
แม่น้ำและทะเลเป็นใหญ่เหนือห้วงน้ำทั้งหลาย
ด้วยมันวางตนอยู่ในที่ต่ำ
สายน้ำใหญ่น้อยจึงไหลมาสู่
ดังนั้น ในการขึ้นเป็นใหญ่ในหมู่คน
ปราชญ์ยอมพุดจาล้อมตน
ท่านต้องกลับไปอยู่ข้างหลัง
นี่เป็นเหตุที่ว่าทำไมเมื่อปราชญ์อยู่เบื้องบน
ประชาชนเบื้องล่างจึงไม่รู้สึกเป็นภาระหนัก
เมื่อปราชญ์อยู่หน้า
ประชาชนก็มิทำร้าย
ดังนั้น ประชาชนทั้งมวลต่างยินดี
ที่จะแยกปราชญ์ไว้ในที่สูง
เคารพยกย่อง ให้เกียรติ
และไม่มีวันถอดถอนท่าน²⁹

2. การปกครองโดยไม่ต้องใช้กฎหมาย เล่าจื๊อมีความเห็นว่า ผู้ปกครองยังพยายามควบคุมประชาชนมากขึ้นเท่าใด ก็ย่อมทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากประชาชน และความไม่พึงพอใจ

²⁹ วิชาแห่งเต๋า, บทที่ 66

จากประชาชนมากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุดังกล่าวเล่าจื๊อมีความเห็นว่า ผู้ปกครองไม่ควรตรากฎหมายขึ้นบังคับใช้กับประชาชน ดังที่เล่าจื๊อกล่าว

ข้อห้ามยิ่งมาก

ประชากรก็ยิ่งยากจน

อาวุธยิ่งแหลมคม

ประเทศยิ่งวุ่นวายสับสน

วิทยาการยิ่งมีมาก

สิ่งประดิษฐ์ยิ่งแปลกประหลาด

กฎหมายยิ่งมีมาก

โจรผู้ร้ายยิ่งชุกชุม

ดังนั้น ปราชญ์จึงกล่าวไว้ว่า

“ข้าพเจ้ามิได้กระทำ ราษฎรก็ปรับปรุงตนเอง

ข้าพเจ้าตั้งตนอยู่ในความสงบ ราษฎรก็ประพฤติตนถูกต้อง

ข้าพเจ้าไม่เข้ายุ่งเกี่ยว ราษฎรก็ร่ำรวย

ข้าพเจ้าไร้ความทะยานอยาก ราษฎรก็มีความสามัคคีและสัตย์ซื่อ”³⁰

มิใช่แต่เพียงกฎหมายเท่านั้นที่ไม่ควรจะตราขึ้นบังคับใช้ แม้แต่กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมก็ไม่ควรจะสร้างขึ้นมามบังคับใช้ประชาชน ดังที่เล่าจื๊อกล่าวว่า

เมื่อศีลธรรมแห่งเต๋าเสื่อมโทรมลง

ความถูกต้องและความดีงามก็เกิดขึ้น

เมื่อความรอบรู้และความฉลาดเกิดขึ้น

ความหน้าไหว้หลังหลอกก็ติดตามมา³¹

จากคำพูดของเล่าจื๊อดังกล่าว ย่อมแสดงว่า กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือความถูกต้องกำหนดขึ้นมาเพื่อบังคับใช้กับมนุษย์ด้วยกันนั้น เกิดจากความเสื่อมและถ้าให้ความสำคัญกับมันมากก็ยิ่งนำความเสื่อมมาสู่มนุษย์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะ มันกลายเป็นว่า ความถูกต้องหรือจริยธรรมของสังคม “คือกิริยาอาการภายนอกที่เสแสร้งขึ้นอย่างไรประโยชน์”³² ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว

³⁰ วิชาแห่งเต๋า, บทที่ 57

³¹ วิชาแห่งเต๋า, บทที่ 18

³² วิชาแห่งเต๋า, บทที่ 19

ราษฎรต้องพึงพาใน
การเป็นตัวของตัวเองอย่างง่าย ๆ
สอดคล้องกับธรรมชาติดั้งเดิม
เพื่อจัดความเห็นแก่ตัว
เพื่อตัดรากเหง้าแห่งความโลภ³³

เล่าจื๊อจึงมักมีความเห็นว่ากฎหมายที่ดี หรือกฎศีลธรรมที่ผู้ปกครองกำหนดขึ้น โดยหวังจะให้ประชาชนเป็นคนดีนั้น ยิ่งกลับมีผลในทางลบมากขึ้น เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองไม่ควรสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองตามที่ตนต้องการเป็นอันขาด

3. การปกครองโดยทำจิตใจของประชาชนให้ว่าง การปกครองตามทฤษฎีของเล่าจื๊อที่ไม่ต้องอาศัยแม้กฎหมายและกฎจริยธรรมนั้นก็คือ ต้องทำให้จิตใจของประชาชนอยู่ในสภาพดั้งเดิม คือบริสุทธิ์ราวกับทารกผู้ไร้เดียงสา หรือไม้ที่ยังไม่ได้แกะสลัก จิตใจที่บริสุทธิ์ดังกล่าวย่อมไม่มีความทะยานอยากใด ๆ ทั้งสิ้นอันเป็นเหตุให้ปราศจากการแก่งแย่งแข่งขันในหมู่ประชาชน การลัทธิขโมยและอาชญากรรมอื่น ๆ อันเนื่องมาจากตัณหาจึงจะไม่มีด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว เล่าจื๊อลึบกล่าวว่า

มิได้ยกย่องคนฉลาด
ประหารราษฎรก็จะไม่แก่งแย่งชิงดี
มิได้ให้คุณค่าแก่สิ่งของที่หายาก
ประหารราษฎรก็จะไม่ลัทธิขโมย
ขจัดตัวตนแห่งความอยาก
ดวงใจแห่งประหารราษฎรก็จะเป็นบริสุทธิ์
ดังนั้น ปราชญ์ย่อมปกครองโดย
ทำให้จิตใจของประหารราษฎรว่างสะอาด
บำรุงเลี้ยงให้อิ่มหนำ
ตัดทอนความทะยานอยาก
เสริมสุขภาพแห่งร่างกาย
ความคิดและความปรารถนาของประหารราษฎร
ก็จะถูกชะล้างให้บริสุทธิ์
คนน้อยคนก็มีอาชญา
เข้ากระทำการทุจริต

³³ วลีแห่งเต๋า, บทที่ 19

ปราชญ์ย่อมปกครอง
โดยการไม่ปกครอง
ดังนั้น ทุกสิ่งทุกอย่าง
ก็จะถูกปกครอง
และดำเนินไปอย่างมีระเบียบ³⁴

4. การปกครองโดยส่งเสริมความไม่รู้ของประชาชน

การส่งเสริมความไม่รู้ของประชาชนดังกล่าว มิได้หมายถึงการปิดหูปิดตาประชาชน เพื่อการกดขี่อย่างที่รัฐบาลฝ่ายเผด็จการกระทำ แต่หมายถึงความพยายามที่ไม่ให้จิตใจของประชาชนเสียความบริสุทธิ์ โดยการสนับสนุนให้แบ่งแยกระหว่างของที่มีราคาแพงและหายากกับของที่ไร้ค่า ทั้งนี้ เพราะผลแห่งการตระหนักถึงสิ่งของราคาแพงและหายาก ย่อมนำมาซึ่งความแก่งแย่งชิงดีระหว่างประชาชนด้วยกันรวมทั้งการโกหกหลอกลวง ผู้รู้มากก็จะกบฏไถยมาก ผู้รู้น้อยก็จะถูกโกงและขูดรีด ด้วยเหตุดังกล่าว เล่าจื๊อจึงกล่าวว่า “เลิกการศึกษาเล่าเรียนเสีย ปัญหามากมายก็จะสิ้นสุดลง”³⁵ และ

แต่โบราณมาผู้ที่หยั่งรู้เต๋า
มิได้มุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้คนรู้มาก
แต่ปล่อยให้จมอยู่กับความโง่งม
รู้ยู่แต่สิ่งนั้น ๆ และสามัญ
หากประชากรผู้รู้มากเกินไปก็ปกครองยาก
ผู้ที่พยายามจะปกครองประเทศด้วยความรอบรู้
มีแต่จะนำความหายนะมาสู่
ผู้ที่ไม่พยายามจะปกครองประเทศด้วยความรอบรู้
มีแต่จะนำความรุ่งเรืองมาสู่³⁶

นี่คือปรัชญาของเล่าจื๊อ ผู้เน้นหัวใจของชีวิตคือ “ความเรียบง่าย” (Simplicity) ชีวิตที่เรียบง่ายคือชีวิตพื้น ๆ ที่ละทิ้งผลประโยชน์ ละทิ้งความฉลาด ลดความเห็นแก่ตัว และขจัดตัณหา เป็นชีวิตที่ผลิตและหล่อเลี้ยงสิ่งอื่น ๆ แต่ไม่ตั้งตนเป็นเจ้าของ เป็นชีวิตที่นำคนอื่นแต่ไม่ครอบงำ และเล่าจื๊อได้สอนวิถีชีวิต วู เหว่ย ซึ่งมีใช้หมายถึงการหยุดกิจกรรมและอยู่เฉยโดยไม่กระทำกิจกรรมใด ๆ เลย แต่หมายถึงการกระทำที่ไม่คำนวนถึงผลประโยชน์ การกระทำ

³⁴วิธีแห่งเต๋า, บทที่ 3

³⁵วิธีแห่งเต๋า, บทที่ 20

³⁶วิธีแห่งเต๋า, บทที่ 65

ที่เป็นฝ่ายรับ ภาวะของจิตใจที่ไร้เดียงสาแบบทารก ความว่างเปล่าของจิตใจ และความสงบ
ของดวงจิต

ความแตกต่างระหว่างขงจื้อและเล่าจื้อจึงอยู่ที่ว่า ขณะที่ขงจื้อถือว่าเครื่องวัดสรรพสิ่ง
คือมนุษย์ เล่าจื้อถือว่าเครื่องวัดสรรพสิ่งคือธรรมชาติ ความเรียบง่าย และวุ เหว่ย ล้วนแต่เป็น
ปรัชญาชีวิตที่ได้ตัวอย่างมาจากธรรมชาติทั้งสิ้น วิถีชีวิตที่เลียนแบบธรรมชาติจะเป็นประดุจ
สายน้ำ สายน้ำนั้นอ่อน แต่สามารถโค่นล้มสิ่งที่แข็งแรงได้
